

Post-Truth Çağında Hakikatin ve Mantıksal Düşünmenin İmkânı Problemi Üzerine Bir Deneme

An Essay on the Problem of the Possibility of Truth and Logical Thinking in the Post-Truth Age

Veli CAN

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Burdur, Türkiye

ORCID: 0000-0003-3025-5875 | Email: okyanuscan15@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Can, V. (2024). Post-truth çağında hakikatin ve mantıksal düşünmenin imkânı problemi üzerine bir deneme. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 66-77.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27.05.2024 **Kabul Tarihi / Accepted:** 28.06.2024

Yayın Tarihi / Published: 30.06.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June 2024

Cilt/ Volume: 4 Sayı/ Issue: 1

Sayfa / Pages: 66-77

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi / Siirt University Faculty of Arts and Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Veli CAN). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Öz

Bir topluma mensup olsun ya da olmasın insan her zaman hakikat ya da hakikat olmayan arasında kalandır. Böyle olmakla birlikte yine de onları bir anlamda birleştirmeye çalışan öznedir, aradır veya arayandır. İnsan hakikat ya da hakikat olmayandan bağlarını hiçbir zaman koparamamış veya onlardan tam manasıyla ayrılabilen olamamıştır. Bu nedenle hakikati aramak her çağda insanların temel gayesi olmuştur. İnsanlık var olduğundan bu yana düşünürlerin hakikati arama mücadelesi, onları hakikatin mümkün olabileceği inancına sürüklemiştir. Çoğu zaman düşünürler ulaştıkları verilerin hakikat olduğuna da inanmışlardır. Günümüzde ise değişen teknolojik koşulların da etkisi ile algısal, duygusal, siyasal, dinsel vb. kanaatler hakikatin temel kanıtları haline dönmeye başlamış ve yeni bir hakikat varlığı şekillendirilmiştir. Bu sebeple çalışmada ilk olarak bu değişim sürecini anlamak ve açıklamak adına dönemin şekillenmesine öncülük eden NFT, Metaverse, Virtual Realty, Augmented Realty, Fuzzy Logic, kavramlarına temel düzeyde odaklanılmıştır. Sonrasında ise çalışmada çalışmanın temel kavramları olan Hakikat, Mantıksal Düşünme ve Post-Truth kavramları irdelenmiştir. Son olarak hakikat ötesi oluşumların yaygın olduğu bir çağda, gerçek hakikate ulaşıp ulaşılamayacağını değerlendirmek adına, hakikatin önemsizleşmesi çerçevesinde mantıksal düşünmenin imkânı üzerine tartışmalar gerçekleştirilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Post-Truth, Hakikat, Mantıksal Düşünme, Gerçeklik

Abstract

Whether he belongs to a society or not (the deficiency has been corrected), man is always torn between truth and untruth. However, it is still the subject, the intermediary or the seeker who tries to unite them in a sense. Man has never been able to cut off his ties with truth or non-truth or be able to fully separate from them. For this reason, searching for the truth has been the main goal of people in every age. Since the beginning of humanity, thinkers struggle to search for the truth has led them to believe that the truth is possible. Most of the time, thinkers believed that the data they obtained was true. Nowadays, with the influence of changing technological conditions, perceptual, emotional, political, religious etc. Opinions began to turn into basic evidence of truth and a new existence of truth was shaped. For this reason, the study first focused on the concepts of NFT, Metaverse, Virtual Realty, Augmented Realty, Fuzzy Logic, which pioneered the shaping of the period, in order to understand and explain this change process. Afterwards, the concepts of Truth, Logical Thinking and Post-Truth, which are the basic concepts of the study, were examined. Finally, in order to evaluate whether the real truth can be reached in an age where post-truth formations are widespread, the study was concluded by discussing the possibility of logical thinking within the framework of the trivialization of truth.

Keywords

Post-Truth, Truth, Logical thinking, Reality

Giriş

Bir topluma mensup olmakla birlikte, tek başına da değer ve anlam ifade eden insan, var olduğundan bu yana bilmek, inanmak ve hakikat konuları üzerine mantıksal çıkarımlar yapmış ve doğru cevaplar bulmaya çalışmıştır. Çünkü insan; hakikat ya da yalan arasında yer alandır. İnsan ne bu ikisinden bağlarını tam olarak koparabilen olmuştur ne de bu ikisiyle tam manasıyla barışık olabilmıştır. Bu nedenle varlığı süresince hakikat ya da yalan olanı bir anlamda birleştirmeye çalışan öznedir, aradır veya arayandır insan.

Hakikati aramak her dönemde felsefenin temel amacı olmuştur. İlk çağlardan beri filozofların hakikati arama çabaları, onları hakikatin mümkün olduğu algısına sürüklemiştir. Günümüzde ise duygusal kanaatler hakikat haline gelmeye başlamış ve yeni bir hakikat inşası biçimlendirilmiştir. Bilgi çağı olarak da adlandırabileceğimiz bu dönemde bilgiye erişim internet aracılığıyla daha da kolaylaşmıştır. Bu durum neredeyse her alanda değişim sürecini hızlandırmış ve NFT, Metaverse, Virtual Realty, Augmented Realty, Fuzzy Logic gibi kavramların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu kavramların varlığı ve gelişimi de Post-Truth çağını var etmiştir.

NFT, Metaverse, Virtual Realty, Augmented Realty, Fuzzy Logic gibi kavramlar, hakikati sanal ve çok ihtimalli hallere getirmeleri noktasında günümüz kavramları arasında yer bulmaktadırlar. Non-Fungible Tokens olarak bilinen kısaca NFT olarak anılan, blockchain teknolojisi ile benzeri olmayan bir varlığı ifade eden bir kriptografik token/dijital değer birimine verilen isim anlaşılmaktadır (Binance, 2021). NFT bu anlamda bir token dolayısıyla benzersiz, değiştirilemez bir değer olarak algılanmaktadır. NFT olarak bilinen benzersiz değiştirilemez bu varlık, gerçek kabul edilen yaşam biçimlerine ait varlıkların da kendisi olarak görülebilmektedir. Diğer bir deyişle gerçek yaşam varlıklarının tokenleşmiş/jetonlaşmış halidir demek mümkündür (Binance, 2021). Sürece etkisi olan bir başka kavram ise metaverse kavramıdır. Metaverse "Evren ötesi" birçok insanın kendi sanal temsilleri yani avatarları ile birbirleriyle ve dijital nesnelere etkileşime girebildiği, sürekli açık olan sanal ortamlardan oluşan bir ağdır. Bu ağ insana diğer bireylerle sanal bir alanda bulunma ve somutlaşma hissi verir. Bu varlık hissi, göze takılan VR gözlükleri gibi sanal teknolojiler aracılığıyla elde edilir. VR gözlükleri ile avatarlar ve dijital öğeler gibi aynı sanal varlıklara sahip sanal alanlar arasında sorunsuz bir şekilde seyahat edebilmektedir. (Evrimağacı, 2022). Günümüz teknolojik gelişmeler ile birlikte son dönemlerde hayatımızın bir parçası haline gelen ve oldukça popülerite kazanan önemli kavramlardan biri de virtual realty yani sanal gerçeklik kavramıdır. Sanal gerçekliği, bilgisayar tabanlı üç boyutlu oyunlarda karşılaşılan ve kullanıcının bu ortama dahil olduğunda dünya ile ilişkisinin tamamen kesildiği bir platform olarak ifade etmek de mümkündür (İçten ve Bal, 2017a, s.111). Yine sürece etkisi olan bir diğer kavram augmented realty'dir. Augmented Realty olarak bilinen dilimizdeki anlamıyla artırılmış gerçeklik kavramı ise yaşadığımız dünya ile bağlantısını sürdüren, veri ve görüntülerin gerçek dünya görüntülerine eklenebildiği, sanal ve gerçek nesnelere aynı platformda bir arada algılanmasına olanak sunan bir platform olarak tanımlanabilir (İçten ve Bal, 2017b, s.401). Süreci etkileyen son kavram ise, gerçekliliği kesin olmayan önermelerle oluşturulan kıyasların yer aldığı çok değerli mantık sistemi olan Fuzzy Logic'tir (Bulanık Mantık). Günümüzün gelişen bilim ve teknolojisinin klasik mantık ve onun çalışma sistemini yeterli bulmadığı iddiasıyla ortaya çıkan çok ihtimalli mantıksal sistemdir. (Emiroğlu, İ. , Altunya, H, 2018, s. 59-60)

Bütün bu uygulamaların ekonomik rakamlarla erişilebilir olması, bu tarz uygulamaların yaşadığımız bu dönemde çok fazla yaşam alanında kullanılmasına kolaylık sağlamıştır. Yine bu uygulamaların bazıları bireyleri aktif bir pozisyona taşıyarak, ilgili ortam iletileri üzerinde kullanıcının denetim ve etkileşimini arttırdığı ve kullanıcıyı deneyimin bir parçası haline dönüştürdüğü için etkili bir biçimde kullanılmıştır (Yengin ve Bayrak, 2018, s. 56). Bazı uygulamalar uzun süredir kullanılıyor olmasına rağmen, günümüzde internet kullanımının yaygınlaşması ve ilgili internet ulaşımı için, gerekli araçlara erişim ödemelerinin ucuzlaması ve buna benzer birçok neden sanal gerçekliğin varlığını gitgide yaygınlaştırmıştır. Bu gelişmeler de zemini gevşek bir çağ olan ve asıl hakikati perdeleyen post-truth çağının temellerini atmaya başlamıştır.

Bu kavramlar teknik içeriğe sahip olduklarından onları derinlemesine anlamak için farklı alanların bilgisine sahip olmak gereklidir. Çalışmamızın bu kısmında yukarıda adı geçen kavramlara, çalışmanın asıl konusuna olan katkısı gerekçesiyle sadece tanımsal olarak yer verilmiş olup, geri kalan süreçte çalışmada temel probleme odaklanılmıştır.

Bu çalışmanın temel problemi hakikatin ötesi anlayışının bulunduğu bir çağda hakikate ulaşılabileceğini mantıksal düşünmenin önemi ve mantıksal düşünmenin imkânı üzerinde tartışmaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Hakikat Kavramının Mahiyeti

Yukarıda zikretmiş olduğumuz kavramları tasnif ve tarif ettikten sonra artık “hakikat” kavramını izah etmeye çalışmak, hakikat kavramını ardından da “post-truth” kavramını ve şekillendirdiği çağı anlamayı kolaylaştırması açısından doğru olacaktır.

Öncelikle bir kavram karmaşası yaşamamak için “Gerçek” kavramı ile “Hakikat” kavramlarının ayrımını yapmak, birbirine karıştırılan iki kavramı ayırmak açısından doğru bir yönelim olacaktır. Gerçeklik ve hakikat birbirlerinin yerine çok sık kullanılan kavramlardır. Ancak aynı anlama gelmemeleri sebebiyle bu kullanımlar doğru değildir. Gerçeklik var olanın bir özelliğidir. Hakikat ise var olanın değil bilgi ya da önermeler, savlar, kuramlar gibi bilgisel ifadelerin niteliğidir. Gerçek kavramı Hançerlioğlu'nun Felsefe Sözlüğü'nde “Bilinçten bağımsız, somut ve nesnel olarak var olanıdır.” şeklinde açıklanırken, hakikat kavramı “Gerçeğin bilinçte yansımalarıdır.” şeklinde ifade edilir (Hançerlioğlu, 1997, s. 214-215). Yine Timuçin (2004, s. 230) Felsefe Sözlüğü'nde kavramları şöyle ifade etmektedir: “Gerçekliği doğrulukla karıştırmamak gerekir. Doğruluk yargıda kendini gösterir ve gerçekliğin düşünsel düzeyde ya da zihnimizde onaylanmasıyla ilgilidir.” Olması gerekeni, özünün gerektirdiğini yerine getiren her şey hakikattir. Böyle bir bilgi biçimsel mantığın yasalarıyla çelişmiyorsa ve aynı zamanda kendi nesnesine de uygunsuzsa o hakikattir (Tepe, 2016, s. 62). Bu bağlamda gerçekliği hakikatle karıştırmamak gereklidir. Örneklendirecek olursak “Dünya” kavramı gerçek, “Dünya yuvaraktır.” yargısı ise hakikattir. Örnekten de anlaşılacağı üzere iki kavram farklı anlamlar taşımaktadır. Gerçek somut olanı ele alırken, hakikat soyut olanı ele almaktadır. Başka bir ifadeyle bir söylemin hakikat olabilmesi için bir yargı taşıması gerekir. Örneğin tek başına “kırmızı” sözcüğü ya da tek başına “elma” sözcüğü bir yargı taşımaz. Bunlara tek başlarına hakiki veya doğru diyemeyiz. Fakat “kırmızı elma” dediğimizde elmanın rengi üzerine bir yargı söz konusudur. İşte artık bu yargıya hakiki ya da yanlış deme durumu doğmuştur. Çalışma amacı gereği soyut olan yargıların doğruluğu ile ilgili olduğundan bu çalışmada “gerçek” kavramıyla değil “hakikat” kavramıyla alakalı düşünceler üretmeye çalışacağız.

Colorado'da suları birbirinden ayıran bir sınır çizgisi mevcuttur. Bu sayede suların bir kısmı Atlantik Okyanusu'na yönelirken geri kalan kısmı da Büyük Okyanus'a doğru yönelmektedir (Baudrillard, 2018, s. 82). Baudrillard'ın bu açıklamasına kulak vererek şöyle bir analogi oluşturabiliriz. O halde hakikat konusunda da var olabilecek bir sınır çizgisinden bahsedebiliriz. Evvelki ve sonraki insanların, hatta çağdaş dönemde yaşamış insanların hakikat anlayışlarında, her birinin hakikat anlayışlarının kendi içinde barındırdığı, kendine öz yapılanmalarla ortaya çıkmış olan ve hakikat varsayılan anlayışları farklı bir okyanusun derinliğine sürükleyen bir sınır çizgisi mevcut gibidir. Bu sınır çizgisini anlayabilmek veyahut görebilmek için Delos'un dalgıçları gibi derinlere dalmak gerekir.

Bu bağlamda hakikat, köken açısından eski bir kelime olan “troth” kelimesinden türemiştir. Bu kavram da bağlılık, dürüstlük ve doğruluk gibi kavramların anlamlarını içermektedir. Fuller de hakikat kavramı için kaynağa bağlılık, kökene bağlılık, sadakate bağlılık anlamlarını ifade etmiştir (Fuller, 2018, s. 14). Keyes ise truth sözcüğünü açıklarken bir başka bakış açısı ile ‘sound’ sözcüğünü örnek gösterir. Sound kelimesi hem duyduğumuz şey hem de güven duyulan kişi anlamına gelir. Bu bağlamda truth sözcüğünün de farklı anlamları mevcuttur. Mesela bir yandan güvenilir anlamını içinde barındırırken öbür yandan nesnel kesinlik kastedilir (Keyes, 2017, s.35). Truth kelimesi ile ilgili etimolojik izahlardan görülmektedir ki, hakikat kelimesinin bağlılık, dürüstlük, güvenilirlik, kesinlik ve doğruluk vb. kavramlarla bir bağı vardır.

Antik Dönem, Orta Çağ ya da günümüz toplumlarına baktığımızda tam anlamıyla hakikat toplumu diye adlandırabileceğimiz bir çağ bulmak pek mümkün görülmemektedir. Roma medeniyetinin hüküm sürdüğü dönemi araladığımızda Roma yöneticilerinin yasa diye uyguladıkları karşısında hakikat kavramı ne kadar güven veren bir kavram olabilecektir. Ya da şöyle demek daha doğru olacaktır belki hakikat, toplumun benimsediği gerçekler değil yöneticilerin söylem ve kabulleridir. Daha geriye gittiğimizde Antik Dönemlerden bu yana hakikatin varlığı ve tanımı sürekli tartışılmıştır. Bu değil midir Sokrates, Platon ve Aristoteles'i şiddetle hakikat arayışına iten? İşte bu süreç Antik Dönem'de hakikat kavramının merkezî bir önem kazanmasını sağlamıştır. Bu açıdan hakikat kavramı Antik

Dönem’de oldukça önemsenmiş bir kavramdır. Mesela Platon hakikatin varlığını açıklarken Devlet adlı kitabının yedinci kısmında “mağara alegorisi”ne başvurur. Bu alegoride zincirlerinden kurtularak mağaradan çıkan insanın hakikati gölgelerinden çok daha fazlası olduğuna tanık olduğunu ifade eder. Sonra mağaraya inip diğer zincirli insanlara gördüklerini anlattığında ona inanmazlar hatta onu artık kabul bile etmezler. Bu durum hakikati anlatmak isteyen için riskli bir durum olabilmektedir artık. Platon mağara alegorisinin son cümlesinde hakikati anlatanı kastederek “eğer onu yakalarlarsa öldürürler” (Platon, 2010, s. 231-265) demektedir. Bunu ifade etmekle aslında hakikatin kendisinin de anlatıcısının da tehlike altında olduğunu ifade eder ki tarih de bu düşünceye çoğu kez kanıtlar sunmuştur. Bilmek gereklidir ki belirli bir süre hakikati hiç merak etmeyen ya da onu aramadan sadece bekleyen ya da sanal oluşumların çerçevesinde kabullenen bir bireyin hatta bir topluluğun gerçek hakikate ulaşması artık çok daha zor olacaktır. Bu durumdaki insanlar için hakikatin zorlukları ile karşı karşıya kalmaktansa mağaranın yanlıklarına kendini teslim etmek çok daha kolay olacaktır.

Hakikati arayan Aristoteles’in düşüncelerine yöneldiğimizde de görülmektedir ki, hakikate ulaşmak için insan aklını kullanır vurgusu ön plandadır. Sadece akla uygun düşünülüp hareket edilerek mutlak hakikate ulaşılabilir. Aristoteles Metafizik kitabının girişinde “Tüm insanlar kendi doğaları gereği bilmek ister” der. Ayrıca aynı eserde Aristoteles hakikati şöyle tanımlar “Var olan bir şeyin olmamış ya da var olmamış bir şeyi var olmuş gibi göstermek yanıltıcıdır. Buna karşılık var olan şey hakikattir, var olmayan şey ise değildir” (Aristoteles, 1996, s. 27-29).

Kısaca Antik Dönem’de hakikati arayan filozofların bir kısmı hakikatin var olduğunu, bir kısmı hakikatin varlığının yarara bağlı olduğunu, yine bir kısmının hakikati değersizleştirdiğini, bazı bir kısmının ise hakikatin varlığını yok saydığını ya da hakikatin varlığını askıya almayı tercih ettiklerini dile getirmiş olduklarına tanıklık etmekteyiz. Hakikatin varlığı karşısında ortaya konan bu farklı yaklaşımlar göstermektedir ki hakikat günümüzde olduğu gibi Antik Çağ’da da tam olarak varlığını bulamamıştır.

Orta Çağ Dönemi’nde de Avrupa’da büyük bir çoğunluk tarafından kabul edilmek zorunda olan hakikatler var olmuştur. Örneğin kiliseler “Zengin insan kalesinde, fakir onun kapısında yaşar. Tanrı onları yüksek ve düşük olarak yarattı ve onların sınıflarını düzenledi” (Baggini, 2017, s.23) şeklindeki söylemlerle doludur. İşte Orta Çağ’da bu ve buna benzer birçok düşünce yapısı, kabul edilmek zorunda bırakılan hakikatler olarak görünür. Ve bu hakikatlerin güvencesi din adamları kılığında bürünmüş kilise papazlarıdır. Bu izahlar insanlar tarafından asla tartışılmaz hakikatlerdir. Hatta süreç öyle bir evrilmiştir ki Orta Çağ’ın son dönemlerine doğru hakikat daha fazla önem kazanmış ve hakikat olan şeye ulaşmak isteyen birey ve toplumlar istenilen ya da beklenen seviyede doyuma ulaşamadıklarından dolayı mitolojilere, masallara ve alegorilere yönlerini dönmüşlerdir. Çünkü kilisenin etkisiyle kutsallık içeren metafiziksel durumlar (melekler ve mucizeler) ulaşılamaz hakikatlerden daha önemli bir hal almıştır (Keyes, 2017, s.187). Kısaca Batı Avrupası’nda bulunan birçok topluluğa inanç sistemi adı altında din adamları ne söylüyorlarsa veya ne dayatıyorlarsa insanlar hakikat olarak kabul edip inanmak zorunda kalmışlardır. Görülmektedir ki Orta Çağ’da hakikatler artık dayatmalar haline evrilmiş ve mantıksal gerçeklikten tamamen uzaklaşmıştır.

Dolayısıyla Antik Çağ’daki hakikat anlayışı evrime uğramış ve bambaşka bir form kazanmıştır. Baskı ve korkuyla kabul edilen, aklın ışığından tamamen uzaklaştırılan bir hakikat anlayışı haline gelmiştir. Tabii ki süreç hakikatin Orta Çağ anlayışı ile devam etmesine müsaade etmeyecek ve hakikat hiç durmadan çeşitli görünümlere bürünerek varlığını devam ettirmeye, aslını veya birliğini bulmaya çalışacaktır.

On yedinci yüzyıla kadar süregelen inanç odaklı hakikat anlayışı, bu yüzyıla gelindiğinde mantıksal bazı araçlarla akıl ve bilim ile sorgulanmaya başlanmıştır. Yeniden Doğuş Dönemi’ndeki gelişmelerle teolojik düşünce yerini yavaş yavaş akıl ve bilimsel görüşe bırakmış ve Descartes, Hobbes ve Bacon gibi hakikati akıl, deney veya daha farklı araçlarla arayan filozofların ortaya çıkışını sağlamıştır. Örneğin Descartes’in mutlak hakikate ulaşmak için odaklandığı araç kuşkudur. Ama amaç değil araç olan bir kuşku. Descartes kuşku noktasında o kadar ileri gider ki elinde kalan tek şey, kuşku duyduğundan kuşku duymadığıdır. “Kuşku duymak da bir düşünce faaliyetidir ve bu onu kuşkularından kurtaracak ilk hakikate ulaştırır. Düşünüyorum o halde varım ya da kuşku duyan düşünen olarak ben varım” (Aydoğan, 2013, s.92-93) düşüncesiyle kuşku ve hakikat ilişkisini açıklar. Böylelikle aklı merkeze alarak yanlış düşünce ve kuşkuların yok edilmesi gerektiğini ve hakikate akıl ile ulaşılacağını düşünür. Ayrıca Matteryalist ve mekanik bir epistemoloji kuran Hobbes hakikati tüm insanlığın kabul

ettiği, insanlık yararına ya da onların memnuniyetlerine karşı olmayan olgu olarak açıklar (Arendt, 2007, s. 230). Hobbes gibi deneyci düşünürlerin tezleriyle birlikte Orta Çağ hakikatinin iyiden iyiye sarsıldığı görülmektedir. Süreç içinde Leibniz ile Spinoza'nın akılcı hakikat kavrayışları ardından bu süreç bazen hakikatin akıl aracılığıyla bazen deney ve gözlem aracılığıyla bazen de inançlar aracılığıyla elde edileceği tartışmaları ile süregitmiştir. Ancak Antik Çağ'da olduğu gibi hakikate faydacı, şüpheli ve nihilist bakan filozofların da bu dönemlerde ve devam eden dönemlerde varlıklarının unutulmaması gerekmektedir. Örneğin Nietzsche hakikat kavramını şöyle izah eder: "Metaforların, metonimlerin ve insan biçimciliğinin seyyar bir ordusudur, kısacası şiirsel ve retorik olarak geliştirilen, tersine çevrilen ve abartılan ve uzun kullanımından sonra katı, kabul edilmiş ve zorunlu görünen insan ilişkilerinin bir özetidir. Hakikatler, ne oldukları unutulmuş illüzyonların duygusal güç olmaksızın tükenen metaforlar ve üzerindeki resmi simgeleri kaybeden artık sadece metal olan bozuk paralardır" (Nietzsche, 1976, s. 46-47). Bir başka önemli düşünür Foucault, hakikat için "Doğru kabul edilecek sözlerin her an ve herkesin dile getirmesini sağlayan prosedürler bütünü" (2005, s.177) olduğunu yazar. Evrensel öz yoksa evrensel kabul gören bir hakikatten de bahsedilemez dolayısıyla hakikat de sabit ve bilinebilir bir anlam kaynağı değil insanların dünyaya ilişkin yorumlarının sonucu olduğunu ifade eder (Foucault, 2005, s.165). Aslında hem Nietzsche hem de Foucault, insanoğlunun kabul görmüş evrensel bir özünün olmadığını ileri sürmektedirler. Görülmektedir ki hangi çağda hakikat kavramı ele alınır alınırsa mahiyeti konusunda kesin bir uzlaşmadan bahsetmek mümkün değildir.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru tanımlanması ve anlaşılması zor olan, homojen olmayan yapısı ile birlikte Postmodern düşünce kapsamında hakikat üzerine çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Postmodern düşünceye sıkı sıkıya bağlı olan düşünürler için, tek bir hakikatin varlığından bahsetmek neredeyse mümkün değildir. Çünkü bu düşünürler için hakikat toplumun etiketlediği şeydir. Bu nedenle hakikat ile ilgili kavramlar toplumdan topluma, gruptan gruba, hatta bireyden bireye değişen toplumsal inşalar olarak adlandırılırlar. Postmodern düşünürler objektif gerçekliği sorgulayarak hakikat olgusunu daha da fazla yapı bozumuna uğratmaya çalışmışlardır. Bu düşüncenin savunucuları uç noktalarda soykırımı haklı çıkarmak için Nazilerin Aryan üstünlüğü inancını, Marksizmin sınıf mücadelesinin bilimsel kesinliği düşüncelerini bile kullanmaktan çekinmemişlerdir (Keyes, 2017, s. 180). Bu uç noktalara varılması ile yapay politik, siyasal ve ekonomik gündemler, yapay savaşlar ve yarışlar gittikçe gerçeğinin yerini almakta ve hiper-gerçekliği oluşturmaktadırlar. Aslında, bu hiper-gerçeklikler öz referansından veya gönderiminden daha da gerçekçi algılanmaktadır. Hiper-gerçeklikler ve simülasyonlar ile birlikte insani özellikleri barındıran ama canlı bile olmayan şeylere paralel olarak gerçek ve hakikat ile düşünsel ve sahte olan arasında ayırım kalmamıştır. Hiper-gerçeklik ve simülasyon evreni, sadece gerçeğin yerini alan kitle iletişim araçları aracılığıyla değil, insanların günlük hayatlarının her tarafına yayılan binalar, kurumlar, kültür, eğlence gibi alanlar aracılığıyla yeniden üretilmekte ve kendini hiç durmadan sürekli var etmektedir (Adanır, 2017. S. 41-42).

Hakikatin mahiyeti konusunda günümüzde de çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Baggini'ye göre hakikat filozofik tanımlardan öte toplumun tam merkezinde yer alır. Aynı zamanda hakikati toplumda bizlerin nasıl yaşadığı ve evreni nasıl anlamlandırmamız gerektiği konusunda yol gösterir (2017, s.23) şeklinde tanımlanmıştır. Yine Arendt, hakikati, kendini kandırma, her halükarda doğru ile yanlış arasında, gerçek ile hayal arasında bir ayırım olduğunu, dolayısıyla da gerçek dünya ile kendini kandıran kandırıcı arasında bir çatışma olduğunu varsayarak açıklar (Arendt, 2018, s. 49). Anlaşılmaktadır ki günümüze kadar ve günümüzde hakikat kavramı farklı bakış açılarının bir parçası olarak yoğunlaşmış özellikle son dönemde teknolojik gelişmelerin etkisi ile neliğinin ortaya konulması daha da zorlaşmıştır.

1.2. Mantıksal Düşünme Kavramının Mahiyeti

Mantıksal düşünme, doğru kararlar alabilmenin basit ve karmaşık problemleri çözebilmenin anahtarıdır. Mantığımızı kullandığımız bir araç çalışmadığında, alışverişe gitmeden önce alışveriş listesi yaparken ya da para hesaplamalarımızı yaptığımız birçok sıradan ve günlük işlerimizde de sık sık kullanırız. O halde mantıklı düşünmenin her aşamasında iyi bir problem çözücü ve düşünür olma gerekliliğinin yattığı çıkarımını yapabiliriz (Savant, 1997, s.54). Bu basit ve karmaşık problemlerin çözümünün her basamağında zihinsel süreci işin içine katmak gerekir. Çünkü mantıksal düşünmenin bütün aşamaları zihinsel süreci içermektedir ve içermelidir. Bilişsel bir yapı barındıran mantıksal düşünme süreci, bir problemi çözümlenerek sonuca varmak uğruna yoğun ve etkili bir şekilde akıl yürütme ve karar verme sürecini gerektirmektedir. Kısaca bu sürece mantıklı karar alma süreci de denebilir. Üst düzey düşünme becerilerinden birisi olan mantıksal düşünme, bilişsel bilgi basamağında bilgi ve kavrama basamağının üstünde kendine yer edinen bir düşünmedir (Çıbık Sert & Emrahoğlu, 2008).

Mantıksal düşünmenin bilişsel boyutu onun aynı zamanda bilgi, deney ve gözlemler hakkında düşünülen kavram, sonuç ve üst düzey fikirleri kapsamında da etkilidir. Zihinde oluşturulabilecek olan bu bilgi, sadece gözlem yaparak ya da başkası tarafından anlatılarak öğrenilmez, sadece insanın zihninde yapılandırılabilir (Howe & Jones, 1993).

Lazear mantıksal düşünmeyi meydana getiren olmazsa olmaz temel unsurların olması gerektiğini söylemiştir. Lazear'ın kitabından derlediklerimize göre;

1. Soyut yapıları tanıma; çevremizdeki örüntüleri ayırt etme gücüdür.
2. Tümevarım yoluyla akıl yürütme; parçalardan bütüne ulaşma sürecinde kullanılan mantıktır.
3. Tümdengelim yoluyla akıl yürütme; tümdengelim yoluyla akıl yürütmenin tam tersi olan eldeki bütünden parçalara ulaşma sürecinde işe koşulan bir beceridir.
4. Bağlantı ve ilişkileri ayırt etme; günlük yaşamda bireyleri etkileyen verileri sıralama ve sınıflama davranışlarını içerir.
5. Karmaşık hesaplamalar yapma; sayı ilişkilerini günlük hayatta kullanabilmedir.
6. Bilimsel Yöntemi Kullanma; bu süreçte bir olayı gözleme, yargılama, tartma, karar verme ve uygulama vardır (Lazear, 2000).

O halde mantıksal düşünmenin dolayısıyla da asıl hakikatin imkânı için apaçık olan koşullar şunlardır; problem çözebilme, kavramsal analizlerde bulunabilme, akıl yürütebilme, soyut yapıları tanıyabilme, iki durum arasındaki ilişkiyi ayırt edebilme ve çeşitli kıyas ve çıkarımlar yapabilemedir. Kısaca mantıksal düşünme mantıklı kararlar verebilmeyi gerektiren tüm aşamaları yerine getirmeyi gerektiren bir düşünme türüdür de diyebiliriz. Ayrıca mantıksal düşünme olmadan hakikatin varlığı da şüpheli görülmektedir.

1.3. Post-Truth Kavramının Mahiyeti

Post-truth kavramı 2016 yılında Oxford English Dictionary sözlüğü tarafından yılın kelimesi seçilmiştir. Lakin bu seçilmişlikten neredeyse yüz yıl önce Elliot bu kavramı şu şekilde tanımlamıştır.

“On dokuzuncu yüzyılda depolanan bilginin muazzam birikimi aynı şekilde muazzam cahilliği oluşturmasıyla yükümlüdür. Çok fazla bilinen şey olduğunda, aynı kelimelerin farklı anlamlar içinde kullanıldığı bilginin çok fazla farklı alanı olduğundan, herkes çok şey hakkında bir şeyler bildiğinden konuştuğu ya da konuşmadığı hakkında bilgi sahibi olup olmadığını bilmesi gittikçe zorlaşır. Ve bilmediğimiz zaman ya da yeterli bilgimiz olmadığı zaman, biz düşünceler yerine duyguları her zaman öne sürme eğilimindeyizdir” (Elliot, 1920, s.9).

Ayrıca yine Steve Tesich The National adlı dergide yayımlanan yazısında post-truth kavramını Watergate ve Iran-Contra gibi siyasi skandallara tepkisel bir tavır olarak kullanıldığı görülmektedir. Skandallar yüzünden sayısızca söylenen yalanların ve çarpıtmaların halk tarafından hiç zorlanılmadan kabul edilip benimsendiğinin ve hakikatten koparak uzaklaşmanın biz insanlar için çok da zor olmadığını ifade eder. Tesich bu makalesinde;

“Bizler, totoliter canavarların sadece rüyalarında görüp ağızlarını sulandırabilecek bir toplumun hızlıca prototipleri haline dönüşüyoruz. Şimdiye kadar tüm diktatörler hakikati saklamak için sıkı çalışmak zorundaydılar. Bizler eylemlerimizle bunun artık gerekli olmadığını söylüyoruz, hakikati hiçbir durumda önemli görmeyen bir manevi mekanizma edindik. Çok temel bir şekilde özgür insanlar olarak bizler post-truth dünya da yaşamak istediğimizi özgür bir şekilde ifade ettik” (Tesich, 1992, s.13).

Tesich aslında dile getirmiş olduğu ifadelerle hakikat anlayışının nasıl bozulduğunu ve toplumların bu bozulmaya hızlıca nasıl uyum sağladıklarını ve bunu sanki uzun zaman süresince yapıyorlarmış gibi kabul edip geleneklerinin bir parçası haline getirdiklerini vurgulamaya çalışır.

İlerleyen süreçte post-truth sözcüğü Ralph Keyes tarafından “Hakikat Sonrası Çağ, Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma” orijinal adı “The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life” adlı eserinde de kullanılmaktadır. Ayrıca 2015 yılında medya ve siyaset uzmanı Jayson Harsin çağdaş siyaseti farklı bir açıdan ele almak için “post-truth rejimi” ifadelerini dile getirmiştir. (Legg, 2018, s. 44)

Post-truth sözcüğündeki “post” ön eki, ekin normaldeki anlamını genişletmektedir. Bu ön ek, sıradan kullanımında, belirli bir durumun ya da olayın sonrasına gönderme yapar. Örneğin “post war” tamlamasında “savaş sonrası”; “post-campaing” tamlamasında “kampanya sonrası” anlamlarına gelmesi gibi (Alpay, 2021, s. 24). Aslında sözcüğün Türkçe çevirisi üzerine tam bir uzlaşma olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Türkçeleştirilmiş hallerde “hakikat ötesi”, “gerçek ötesi”, “gerçeklik sonrası”, “gerçek aşırı” gibi çeviriler göze çarpmaktadır. Ancak Oxford English Dictionaries sözlüklerinde de yer alan diğer kullanımlarına bakıldığında “post” kavramı daha farklı bir misyon ile karşımıza çıkmaktadır. Sözlükte anlamı genişlemiş gibi görünen “post” ön eki önüne gelmiş olduğu sözcükleri önemsizleştiren ya da alakasızlaştırma anlamları katan bir misyon üstlenir (OED, 2016).

Sonunda bu kavram 2016 yılında Oxford English Dictionary tarafından yılın kavramı seçilmiştir. Bu kavramın yılın kavramı seçilme sebebi ise post-truth kavramının 2015 yılına gelindiğinde birçok ülkede olduğu gibi özellikle de İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinin basınında, makalelerinde ve sosyal medyasında kullanım oranı yüzdeliğini yüzde 2000 artış ile yükseltmiş olduğundandır. Oxford sözlüğü post-truth kavramını “İlgili ya da ona bağlı durumlarda objektif gerçeklerin kamuoyunu şekillendirmede duygu ve kişisel inançlardan daha az etkili olması” (OED, 2016) şeklinde tanımlar.

Hakikat ve mantıksal düşünmenin imkânı üzerinde ileride yapacağımız tartışmalar süresince post-truth kavramının mahiyeti üzerine derinleşmeye devam edeceğiz. Ancak şimdilik post-truth kavramını irdeleme sürecini Keyes’in tanımıyla netleştirerek tamamlayalım. “Ben buna hakikat sonrası diyorum. Hakikat sonrası bir çağda yaşıyoruz. Hakikat sonrası, etik açıdan bir alaca karanlık kuşağında yer alıyor. Yalancı olduğumuzu düşünmeden gerçeği gizlememizi sağlıyor” (Keyes, 2017, s.22). Bu tanım gerçekten de hakikatin varlığı açısından çok korkutucu bir süreci tasnif eder gibi görünmektedir.

2. Hakikatin Önemsizleşmesi

Hakikat, Mantıksal düşünme ve post-truth kavramlarının mahiyetleri kısaca açıkladıktan sonra post-truth kavramının yaygın olduğu bu çağda hakikat ve mantıksal düşünmenin imkânı problemini tartışmaya geçmeden önce, hakikatin önemsizleşmesi üzerinde de kısaca durmak çalışmada anlam bütünlüğü oluşturmak adına önemli görülmektedir

Hakikatin önemsizleşmesi üzerine çalışmaların ilk olarak yazar Steve Tesich tarafından 1992 yılında yapıldığına tanıklık etmekteyiz (Tesich, 1992). Teshich Nation dergisine yazdığı “Amarika’nın Yoldan Çıkması” adlı bu yazıda, Reagan ve Bush dönemlerinden örnekler vererek, liderlerin yalan söylediklerine ama halkında hakikati bilmeyi istemediğine gönderme yapmış olması çok düşündürücüdür. Bu kavramın kitap boyutunda ele alınması ise Ralp Keyes’e nasip olmuştur (Keyes, 2017). Keyes’in kitabı incelendiğinde kitabın büyük oranda “yalan “ kavramına yönelik bir çalışma olduğu da görülmektedir. Kendi düşünce ve inançlarına uyum sağlayan veya bunları pekiştiren yalanlar doğru olmadığı ortaya çıktığında bile toplum üzerindeki etkisini yitirmez. Kısaca hakikatin değer kaybetmesi ve hakikat sonrası toplum yalana ortak olduğu, hatta yalandan artı değer elde etmeye başladığı zaman başlamıştır (Uluk, 2021, s. 105-106). Süreç içinde bu kavramın daha da derinleşmesini sağlayan akademisyenler, siyasetçiler ve toplumun önde gelen düşünürleri ortaya çıkmış olup, zamanla para biriminin değer yitirmesi gibi hakikat de değer yitirmeye devam etmiştir. Toplum nezdinde hakikatin kıymeti azalmakta ve meşru bir kuşkuculuk kılığına girmiş görecelilik, bulaşıcı bir hastalık gibi yayılmaktadır (Alpay, 2021, s. 36). Böylelikle hakikat önemsizleşerek can çekişmeye başlamıştır.

3. Hakikatin Önemsizleşmesi Çerçevesinde Post-Truth Çağında Mantıksal Düşünmenin İmkânı Üzerine Tartışma

Oxford sözlüğünün post-truth kavramını 2016 yılında ilan etmesinden yaklaşık iki yüz yıl öncesinde Amerika Birleşik Devletleri’nin üçüncü başkanı Thomas Jefferson Amerika Birleşik Devletleri’nde “İnsanlar akıl ve hakikat ile yönetilecektir bu gerçeğin olacağına inanyoruz” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Baggini, 2017, s.43). Mantıksal düşüncenin ileride hüküm süreceğine yönelik

bir öngörü, ancak bu öngörü ne yazık ki iki yüzyıl sonra ortaya çıkan post-truth kavramı ve oluşturduğu sanal ve yalan hakikat dolayısıyla gerçekleşmesi mümkün olmayan bir öngörü olarak kalmıştır.

Elliot'un öngörüsünde olduğu gibi gittikçe çoğalan bilgi, birkaç yüzyılda insanlığa fayda sağlamak yerine zarar getirmiştir. Farklı akımlar ya da düşünceler farklı anlatıların ortaya çıkmasını sağlamış ancak zaman geçtikçe insanların bu anlatılara olan güveni ve inancı sarsılmaya başlamıştır.

Elliot'un fikirlerine katılmamak imkânsız gibidir. Çünkü üst anlatıların insanlık adına yarar sağlamaktan çok kaosa, yıkıma ve güvensizliğe sebep olduğunu vurgulamak gerekir. Görülmektedir ki üst anlatıların etkisiyle insanlık, hakikatten çok simülasyonlar evrenine geçiş yapıyor. İnsanlık birçok kurguyla yönetilen sanal bir sistemsel yapının içine dâhil ediliyor.

Bu çağda inandırma veya ikna süreci, dinleyicilerin zihinlerine hitap etmek yerine kalplerine daha doğrusu duygularına hitap etmektedir. Kitlelerin ikna edilmesi için nesnel verilerin kullanılması yerine duyguların coşturulmasına başvurulması ve bunun kitlelerce kabulü hakikatlere değil algılara dayalı bir sahte evren üretmektedir (Alpay, 2021, s. 30). Gerçeklik ve hakikat kavramlarının çok daha fazla tartışmaya açıldığı bu çağda, bu kavramlar yerini duyguların ve inançların şekillendirdiği hakikatlere bırakıyor. Yani post-truth çağındaki yalan hakikatlerin Orta Çağ'da doğrulu itiraz götürmeyen sahte hakikatlerden ne farkı var ki? Orta Çağ'da kiliseler tarafından usa dayanmayan sadece kuru inançlar ile biçimlendirilmiş sahte hakikatler yumağı içinde hayatını sürdüren toplumsal düşüncede olduğu gibi post-truth çağında da gerçek hakikate ihtiyaç duyulmayan bir toplumsal yaşam anlayışının ortaya çıktığı görünmektedir. Dolayısıyla dönemin getirisi objektif gerçeklerin kamuoyunu şekillendirmede duygu ve inançlar kadar etkili olmamasını sağlamış, böylelikle de post-truth çağının yeni tasarlanmış bir hakikat anlayışını dayatıp mantıksal düşünce sistemini kimsesizleştirmiştir.

Bu çağda insanoğlu hakikat ve yalanlama, dürüstlük ve dürüst olmama, kurgulu olma ve kurgusal olmama arasındaki sınırların belirsizleştiği bir dönemde yaşamaktadır. Başkalarını kandırmak ya da aldatmak bir uğraş, bir çaba, hatta sıradan bir durum haline dönüşmüştür. Post-truth çağında dürüstlük benliğini ve değerini yitirmiş, kandırma ve aldatma zirveye ulaşmış bir yapı içindeyken, mantıksal düşünme, gerçek ve hakikat kavramları anlamlarını yitirmiş hakikat sonrası yeni bir karanlık çağa girilmiştir.

Sahte, gerçeği yerinden etmiş ve onu taklit etmeye bile tenezzül etmeden, kendisini onun yerine geçirmiş görünmektedir. Sahte artık gerçeğe değil, kendi uydurduğu yalanlara referans vermektedir. İnsanlar da artık hakikatlere değil canlarının istediklerine inanmaktadırlar (Alemdar, 2017, s.18). İnsanların aklıyla değil de canlarının veya duygularının doğru kabul etmesiyle şekillenmiş bir hakikat anlayışı ne kadar doğru bir hakikat ve ne kadar düzenli bir toplumsal yapı getirir?

Post-truth çağı ile birlikte yalan söyleme toplumun hemen hemen her kesiminde daha sık görülmeye başlamıştır. Keyes'in "Hakikat Sonrası Çağ, Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma" eseri irdelendiğinde eser yukarıdaki düşüncemize güçlü referanslar dile getirmektedir. Keyes eserinde bu çağda yalanların çeşitli kaynaklardan nasıl beslendiğini, siyasetçilerin, basın mensuplarının, akademisyenlerin, gazetecilerin ve avukatların yalanların veya hakikat olmayan durumların etkisiyle nasıl hareket ettikleri ve yalanın bu çağı nasıl şekillendirdiği üzerinde fazlasıyla durmaktadır. Yine Keyes Amerika'da yaşayan bireylerin herhangi bir neden gözetmeksizin yalan söylediklerini ve bunu da sıradanlaştırdıklarını eserinde birçok defa dile getirmektedir. Diyebiliriz ki post-truth kavramı günümüz toplumunun bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Böyle bir dönemde mantıksal düşünmenin ve hakikatin imkânı ne kadar mümkündür?

"Hakikat sonrası çağına özgü olan şey, gerçekliği bilme düşüncesinin değil bizzat gerçekliğin varlığının hiçe sayılmasıdır" (McIntyre, 2019, s. 31). Tamamen hakikatten koparılmış yalan bir dünya var edilir ise ya da hakikatten koparılmış tam anlamıyla gerçekleşecek olursa, yalanın varlığının güçlü kılınması daha da kolaylaşacaktır. Bu durum artık hiç kimsenin bir başka kimseyi bir şeyin doğruluğu noktasında o kişiyi ikna etmeye çalışmaması ihtimalini de beraberinde getirebilecektir. Umursanmayan yalan hakikati de tamamen yok edebilecektir. O halde gerçekliğin varlığının açık bir şekilde hiçe sayıldığı post-truth çağında hakikatin imkânı ne mümkündür.

Post-truth çağında yalan söylemek sadece mantıksal düşünmenin ve onun getireceği hakikatin yerini almakla kalmamış onları duygusal ağları içerisine hapsederek felç etmiştir. Başka bir tabir ile yalan bu dönemin ruhu haline gelmiştir. Böyle bir ruh haliyle hakikate nasıl ulaşabilecektir?

Hakikat kavramı bilinç içerirken post-truth dönemde, bilinç, mantık ve nesnel gerçeklik kavramları yerini yalan ve duygusal inançlara bırakmaktadır. Böyle bir dönemde mantıksal düşünebilme imkânı ne kadar mümkün olabilecektir?

Post-truth evreni yaratan olgu ve yalanlar ile birlikte bireyler kendi kişisel inançlarına akli deliller ve nesnel hakikatlerden daha fazla güvenir olmuşlardır. Çünkü yalan olduğuna bakılmaksızın akıl ve nesnel gerçeklikler dışında farklı kaynaklardan her türlü kanıtlar ortaya sürülmekte, hakikat varsayıldıkları bilgi yığınları insanlara sunulmaktadır. Yani daha fazla bilgi ama daha az anlam içeriğiyle hatta hiçbir şey anlamına gelen hakikatten uzak bilgiler sunulmaktadır. Aslında düşünmek ve akıl yürütmek yerine duymak ve inanmak istenilen olguları seçmeyi ya da kabul edip yorumlamayı tercih etmektedirler. Bulgulardan uzak, gerçeklikten uzak ve hakikatten uzak olan yalan kavramı ile beslenen post-truth çağı, mantıksal düşünme ile ulaşılabilecek hakikati desteklememe, önemsememe, şüphecilik, ilgisizlik, politik düşünceler ve aldatma anlamlarını içine alan bir çağ olarak hacim kazanmaktadır. Böyle bir çağın şekillendirdiği toplumlarda mantıksal düşünmeyi ayakta tutabilmek pek de mümkün değildir.

Aslında post-truth çağındaki söylemlerin hakikat olmadığı bilinmesine rağmen retorikçiler her çağda olduğu gibi karşı tarafı inandırmak için harekete geçmektedirler. Retorikçilerin amacı hakikat olmadığı bilinen bir söylemin, hakikati ortaya çıkartabilecek bulgularının değiştirilerek uydurulmuş hale getirilmesi ve bunlarla insanların ikna edilmesidir. Modern retorikçilerin kol gezdiği bu dönemde mantıksal düşünmenin imkânı zor görünmektedir.

Mantıksal düşünme süreçlerinde yeni bilgilerin ortaya çıkartılması ve doğrulanması yöntem ve yolları Lazear'ın da belirttiği gibi çok açık bir şekilde kurallara bağlanmıştır. Mantıksal düşünmenin omurga yapısı iki bin yıllık bir tarihî süreç içinde güçlendirilerek sabitlenmiştir. Oysa öte yandan post-truth döneminde kaygan ve temelsiz zemin aracılığıyla uydurma süslü sözcük ve olgularla birlikte hakikat olarak bilinenler bile değiştirilebilir, yeni yalan hakikatler üretilebilir olmuştur. Dolayısıyla post-truth çağındaki sanal hakikatin oluşturulmasında, temelsiz ve kaygan zeminin oluşturmuş olduğu yalandan başka hiçbir kural ve kaide yoktur. Kısacası yalan bu çağın omurgasıdır. Böyle tasarlanan bir yalan hakikat, iki bin yıllık mantıksal gelişme tarihinin hangi evresinin içine konulacak bir boşluk bulabilir. Belki Orta Çağ, o bile zor gibi. Peki ya mantıksal düşünme böyle bir omurgasız yapının içinde varlığını nasıl devam ettirebilecektir?

Korkutucu olan durumlardan biri de toplumsal olguların tanımlarının bile bu çağda yeniden betimlenmeye başlamasıdır. Hakikat iyi ve kötü koşullar içinde kolay bir biçimde değiştirilebildiğinden, her zaman ve her yerde uydurma hakikatler ortaya konulabilir. Post-truth dönemi sadece mantıksal düşüncüyü değil toplumsal yaşamı da mantıksal bir yaşam çerçevesinin dışına çıkartmaktadır. Örneğin iktidarların almış oldukları politik kararların etkisiyle oluşturulan sahte ve yapay gündemler sayesinde, gerçek gündemlerin hakikati unutturulup, duygulara ve inançlara dayandırılarak uydurulan yeni yapay yalan hakikatlere inandırılan ahmaklar veya dalkavuklar haline getirilmekteyiz. Böyle kaotik bir ortamda şüphecilerin yarar hakikatini veya skeptiklerin akla dayalı yargıyı askıya alma anlayışlarını bile arar olduğumuz açıktır.

Sonuç

Antik çağlardan tutun da Orta Çağ, Rönesans, Aydınlanma ve hatta günümüze kadar geçen süreç içinde umut ettiğimiz ya da beklediğimiz koşullar çerçevesinde oluşturmuş olduğumuz hakikatler ve bu hakikatlerle tam anlamıyla yüzleşmemek veya hesaplaşmamak başımıza dert olmuştur. Çünkü hakikat olarak önümüze sürülenleri benimsemek, bazen duygusal bazense inançsal sebepler nedeniyle başka delil ve dayanaklara bakmaksızın hareket etmek bizi post-truth kavramına ve beraberinde bu sanal çağa sürüklemiştir.

Günümüz bilgi birikiminde ve teknoloji çağında hakikat kavramı en merkezi konumda yer alması gerekirken, hakikat yerini insanları kandıran, zehirleyen post-truth çağının sahte kavramlarına ve yalanlarına bırakmıştır. Medya ve sosyal ağlar da bu kavramların yolunu sonuna kadar açmış ve mantıksal akıl yürütme yollarıyla elde edilen hakikatler yoksullaşmıştır.

Günümüzde hakikatin kendisi sanki kaynağı tıkanmış bir çeşme misali cılız akmaktadır. Hakikatin günümüzde bu konuma düşmüş durumunun tesadüfen ya da kendiliğinden gerçekleşmiş olduğunu dile getirmenin de doğru olacağını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla

post-truth çağına göz kırpan birçok olay, olgu ve teknolojik gelişimin etkisi de kaçınılmaz bir gerçekliktir.

Tarihsel süreçte hakikat kavramı insanlık tarafından doğru anlamda kullanılmış olduğu kadar anlamından saptırılarak hakikat dışı hale getirilip tüketilmiştir. Günümüz post-truth çağı, ne yazık ki hakikatin tüketildiği bir devrin temsilidir. Bu çağ bizi mantıksal düşünme ve hakikat yerine yalan ve sanal gerçekliğe sürüklemektedir. Dolayısıyla günümüzde yalan, hakikat yerine geçmiş; politik, medyatik ve ekonomik güçlerin etkisiyle de yalan daha fazla güç kazanmıştır. Sonuç olarak mantıksal bir düzlemde üretilebilecek hakikatler demir parmaklıklar arkasına mahkûm edilmiştir.

Kaynakça

- Adanır, O., *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar Ve Söyleşiler*, Eylül Sanat Yayınları, 2017.
- Aristoteles, *Metafizik*, (Çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul, 1996,
- Arandt, H., *Siyasette Yalan*, Sel Yayıncılık, Çev., İmge Oranlı – Berfu Şeker, İstanbul, 2018.
- Alemdar, K., *Yalan Dünya! Varlık* (1316), 2017.
- Alpay, Y., *Yalanın Siyaseti*, Destek Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2021.
- Aydoğan, E., *Descartes Metafiziğinde Tanrı Problemi*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, 50 (6).
- Baggini, J., *A Short History Of Truth Consolations For A Post-Truth World*, London: Quercus Editions Ltd. 2017.
- Baudrillard, J., *İmkansız Takas*, Ayrıntı Yayınları, Çev., Ayşegül Sönmezay, İstanbul, 2018.
- Binance, *Kripto Koleksiyonlukları Ve Eşsiz Tokenlar (Nft) Rehberi*, 2021. <https://Academy.Binance.Com/Tr/Articles/A-Guide-To-Crypto-Collectibles-And-Non-Fungible-Tokens-Nfts#What-İsa-Non-Fungible-Token-Nft>. Erişim Tarihi. 13.01.2022.
- Çıbık Sert, Ayşe; Emrahoğlu, Nuri, “*Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Fen Bilgisi Dersinde Öğrencilerin Mantıksal Düşünme Becerilerinin Gelişimine Etkisi*”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y.1, S. 2, 2008.
- Elliot, T.S. *The Sacred Wood: Essay On Poetry And Criticism*. London: Methuen, 1920.
- Emiroğlu, İ. & Altunya, H., *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, Litera Yayınları, İstanbul, 2018.
- Foucault, M., *Doğruyu Söylemek*, Ayrıntı Yayınları, Çev. Kerem Eksen, İstanbul, 2005.
- Fuller, S. *What Can Philosophy Teach Us About The Post-Truth Condition*, Michael A. Peters Vd., (Yay. Haz.) *Post-Truth, Fake News Viral Modernity & Higher Education*, İçinde 2018.
- Hançerlioğlu, O. *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar Ve Akımlar*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1997.
- Howe, Ann C., Jones, L., *Engaging Children In Science*, Macmillan Publishing Company, New York, 1993.
- <https://Evrimagaci.Org/Metaverse-Nedir-Ve-Neden-Cok-Onemlidir-Yasamlarimizi-Dijital-Bir-Evrene-Tasiyabilir-Miyiz-11135> (Yararlanılma Tarihi: 16.01.2022)
- İçten T., & Bal, G. *Artırılmış Gerçeklik Üzerine Yapılan Akademik Çalışmaların İçerik Analizi*. Bilişim Teknolojileri Dergisi,(2017b), 10(4),401-415, <https://doi.org/10.17671/Gazibtd.290253>
- İçten, T., & Bal, G. *Artırılmış Gerçeklik Üzerine Son Gelişmelerin Ve Uygulamaların İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, (2017a). 5(2), 111-136. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Gujsc/Issue/49772/638527>
- Keyes, R., *Hakikat Sonrası Çağ, Günümüz Dünyasında Yalancılık Ve Aldatma*. Deniz Özçetin (Çev.) İmir: Tudem Yayın Grubu, 2017, Ayrıca Bk, Keyes, R. (2018). *Life İn The Post-Truth Era, Oklahama Humanities* 11(1).
- Lazear, David, *The Intelligent Curriculum*, Zephyr Pres, Usa, 2000.

- Legg, C. , *The Solution To Poor Opinions Is More Opinions': Peircean Pragmatist Tactics Fort He Epistemic Long Game*, M.A. Peters Vd., (Yay. Haz...). *Post-Truth, Fake News Viral Modernity & Higher Education* İçinde Singapore: Springer Nature. 2018.
- McIntyre, L., *Hakikat Sonrası*, Tellekt Yayınları, Çev. Mehmet Fahrettin Biçici, İstanbul, 2019.
- Nietzsche, F., *The Gay Science*. Walter Kaufmann (Çev.) New York: Random House 1976.
- Platon, *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimgöz), Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- Savant, N. Logic. "Statements And Definitions". *Logical Thinking*, 1997.
- Tepe, H., *Felsefede Doğruluk Ya Da Hakikat*, Bilge Su Yayınları, Ankara, 2016.
- Tesich, S., *A Government Of Lies, The Nation*, (2017a), 6(13).
- Timuçin, A., *Felsefe Sözlüğü*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2004.
- Uluk, M., *Hakikat Sonrası Çağda Yeni Medya & Yalan Haber*, Dorlion Yayınları, Ankara, 2021.
- Yengin, D., & Bayrak, T. , *Tüketimin Oyunlaştırılmasıyla Artırılmış Gerçeklik*. Etkileşim Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 2018, 1, <https://doi.org/10.32739/etkilesim.14.01.2022>.